

УДК 007:316.6:304.4

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ У НОВИНАХ: МЕДІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ

Павло Александров

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: pawlos2005@rambler.ru*

У статті викладено результати власного контент-аналізу новинних стрічок популярних інтернет-видань на предмет використання у повідомленнях маркерів загрози. З'ясовано, які саме загрози знаходять найбільше відображення у новинній політиці українських та російських інтернет-видань, порівняно отримані дані з експертними оцінками цих загроз.

Ключові слова: новини, загроза, маркер загрози, інтернет-видання.

Засоби масової комунікації щодня повідомляють про величезну кількість різноманітних загроз: локальних та глобальних, безпосередніх та опосередкованих, достовірних та сумнівних, які, своєю чергою, зумовлюють множинність авторських інтерпретацій та формують порядок денний глобального інформаційного простору.

В останні десятиліття спостерігається невпинне збільшення медіаконтенту, який репрезентує широкий спектр різноманітних загроз. Медійні технології підсилення емоційного ефекту дедалі частіше є використовуваними при висвітленні суспільно-небезпечних подій і явищ, зокрема, військових конфліктів, кримінальних злочинів, аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій, а також у суспільно-політичній аналітиці і публіцистиці. Незважаючи на незмінність для людства природи базових загроз, образ яких є вічно актуальним у масовій культурі (наприклад, загроза війни, голоду, епідемії смертельної хвороби), у нинішню епоху глобальної інформації спостерігаємо постійну трансформацію методів моделювання та поширення образів безпеки в сучасних медіасистемах. Процеси, з якими зіткнулися медіаорганізації за останні 10-15 років, змушують дослідників медій шукати нові підходи до вивчення закономірностей створення та подачі медіапродукції, яка містить мотиви тої чи іншої загрози¹.

¹ Під мотивами загрози в ЗМК маємо на увазі використання в медіатекстах тих мовностилістичних, візуальних чи контекстуальних образів, які традиційно визначаються в масовій культурі як «страшні», «тривожні», «жахливі», «загрозливі» тощо. Наприклад, використання в медіатексті візуального концепту ядерної війни (зображення ядерного гриба на обрії) ми вважатимемо мотивом загрози в матеріалі, так само, як використання мовностилістичних образів війни у заголовку повідомлення («На Україну чекає повномасштабна війна з Росією»).

Особливо гостро постає ця проблема в контексті таких трагічних подій в Україні, як анексія Криму та збройний конфлікт на Донбасі, які дають вагомі підстави припускати, що медіатехнології маніпулювання образами реальних або надуманих загроз в умовах політичної нестабільності можуть бути ефективною стратегією розпалювання збройного громадянського конфлікту та ведення гібридної війни.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю науково осмислити, теоретично класифікувати та концептуалізувати медіаконтент, який репрезентує сучасні загрози в ЗМК, а також виявити або розробити ефективні засоби нейтралізації можливого негативного впливу цього контенту.

Мета статті – з'ясувати, які саме загрози знаходять найбільше відображення у новинній політиці українських та російських інтернет-видань, порівняти отримані дані з експертними оцінками цих загроз.

У 2016 р. автор цього матеріалу провів кількісний контент-аналіз щодо використання українськими та російськими популярними інтернет-виданнями маркерів загроз у стрічках новин². У процесі дослідження ми фіксували та аналізували новини, які позначали як «новини із маркером загрози» (НМЗ), класифікуючи їх за шістьма тематичними блоками: 1) *Тероризм / Військові конфлікти*; 2) *Політика*; 3) *Економіка*; 4) *Катастрофи / Стихійні лиха*; 5) *Корупція / Кримінал / Право*; 6) *Опосередковані загрози*.

Важливо зазначити, що маркером загрози ми позначаємо не лише ті новини, що містять мовні концепти загрози («концепти зла» за визначенням мовознавців Я. Приходи та Н. Станкевич [1] або «слова і словосполучення, які активують негативні емоційні реакції і стани» за формулюванням медіапсихолога О. Петрунько [2: 39]) як «аварія», «катастрофа», «теракт», «вбивство», але й новини із нейтральною, з точки зору емоційно-експресивного забарвлення, лексику, якою, тим не менш, містять контекст загрози. Таким чином, до уваги беремо не тільки мовностилістичні, але й контекстуальні маркери загрози. Мовностилістичний маркер визначаємо за наявністю слів-концептів загрози в повідомленні (окрім тих випадків, коли ці слова-концепти вживаються в переносному, зокрема, іронічному значенні, а сам контекст повідомлення не містить мотивів загрози). Контекстуальний маркер визначаємо за наявністю контексту загрози в повідомленні, навіть за відсутності у ньому відповідних слів-концептів. Для верифікації контекстуального маркера загрози у новинному повідомленні використовуємо низку контрольних питань, зокрема: чи містить новина повідомлення про подію чи явище, які спричинили або можуть спричинити небезпечні для суспільства та індивіда наслідки, тобто, чи становлять ці події та явища потенційну або пряму небезпеку для життя, здоров'я, добробуту людини?

У якості об'єктів дослідження ми обрали три популярних загальноукраїнських новинних ресурси: «Українська правда», «Уніан» та «Українські новини». Вони є одними з найбільш цитованих в українському медіапросторі, багато інших новинних ресурсів, а також блогерів та користувачів соціальних мереж репостять новини з цих видань.

² Повний виклад результатів проведеного контент-аналізу представлено у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій «Медійні інтерпретації сучасних загроз», яке було подано до захисту на момент виходу цієї публікації.

З метою порівняння кількісно-якісних показників аналізованого контенту ми провели аналогічне дослідження трьох російських інтернет-ресурсів: «РИА-Новости», «Лента.ру» та «Эхо Москвы».

Хронологічні межі дослідження (з січня 2013 по грудень 2015рр.) зумовлені актуальністю проблеми у щоденних новинах періоду високого суспільного напруження (як в Україні, так і в Росії) у зв'язку із подіями на Євромайдані, в Криму та на Донбасі.

При порівнянні новин за 2013-й рік та 2014–2015рр. результати дослідження засвідчили надвисоку динаміку зростання текстів із маркером загрози (НМЗ). Порівняльний кількісний та якісний аналіз НМЗ усіх взятих до уваги інтернет-ресурсів дозволяє виявити суттєві відмінності між новинною політикою російських та українських медій, особливо, якщо йдеться про тематичний блок *Тероризм/Військові конфлікти*. Наприклад, якщо в українських медіях у 2014–2015рр. найпоширеніший (за кількістю згадувань) маркер загрози позначав ситуацію на сході України, то в російських медіях у 2-ій половині 2015р., особливо з вересня 2015р., коли російські війська втруtilись у військовий конфлікт у Сирії, маємо зміщення пріоритетів з української теми на сирійську. Також для всіх аналізованих нами українських видань характерною є пріоритетна увага до загроз, пов'язаних із *збройним конфліктом на Донбасі, окупацією Криму, різними формами протистояння з Росією та можливими загрозами з її боку для України, корупцією в українських владних структурах, девальвацією гривні, підвищенням тарифів та зниженням якості життя*. У російських медіях тематика НМЗ у 2014р. та в 1-й половині 2015р. зосереджена, передусім, на *українському питанні* (гіпотетичні загрози з української сторони Криму, ОРДЛО і навіть територіям Росії) та пов'язаним з ним *протистоянням із Заходом* (санкції, чорні списки тощо), а з 2-ї пол. 2015р. – на *збройному конфлікті у Сирії* та на участі у ньому російських військ. Також у фокусі особливої уваги російських інтернет-видань – *гіпотетичні загрози для Росії з боку міжнародного тероризму, падіння цін на нафту, курс рубля, погіршення добробуту громадян*.

Залишається актуальним питання, наскільки новини з маркером загрози, трансльовані медіями, відображають реальні загрози державній безпеці, життю, здоров'ю, добробуту, правам і свободам громадян. Ми спробували порівняти основні загрози (за кількісно-якісними показниками, частотою повідомлень, особливостями акцентування тощо) проаналізованих нами видань із експертними оцінками цих та інших загроз. Так, в 2015р. дослідники українського Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) визначили найбільш актуальні для України загрози: 1) агресія Російської Федерації; 2) корупція та неефективна система державного управління; 3) неефективність системи забезпечення національної безпеки України; 4) тероризм, сепаратизм; 5) економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; 6) загрози інфраструктурі держави, кібербезпеці, техногенній і екологічній безпеці [3].

Зіставляючи ці загрози із загрозами, що були в центрі уваги аналізованих нами українських медій, спостерігаємо неоднозначну картину. З одного боку, оцінки експертів та увага медій збігаються в оцінюванні таких загроз як *російська агресія, тероризм, сепаратизм, корупція, економічна криза*. З іншого, редакційна політика цих медій приділяє мало уваги новинам про ті загрози, які експерти визначають як *неефективну систему державного управління, неефективність системи забезпе-*

чення національної безпеки України, загрози інфраструктурі держави, кібербезпеці, техногенній і екологічній безпеці.

За результатами нашого дослідження, найбільша розбіжність між увагою медій та оцінками експертів стосується загроз в економічній сфері. Так, серед ключових ризиків економічної безпеки 2015–2016рр., визначених експертами НІСД, а саме: 1) критичне гальмування економічного розвитку України та погіршення основних макроекономічних показників; 2) згорання промислового виробництва; 3) зниження економічної активності, насамперед інвестиційної; 4) погіршення добробуту населення (домогосподарств) та зростання рівня безробіття; 5) посилення боргового тиску, насамперед, у державному секторі; 6) підвищення тінізації економічної діяльності [4], лише 4-й пункт знайшов помітне відображення у новинній політиці аналізованих нами видань.

Прикметно також, що загроза девальвації національної валюти, маркери якої майже щодня можна зустріти в стрічках новин, за оцінками експертів, не входить в перелік критичних загроз або ключових ризиків економічної безпеки. Більше того, в новинних повідомленнях увагу акцентовано виключно на негативі девальваційних процесів, тоді як, на думку експертів, девальвація несе і певні плюси, як от підвищення цінової конкурентоспроможності експортерів та обмеження імпорту, суттєве поліпшення торговельного та платіжного балансів [5].

Неоднозначну ситуацію спостерігаємо і при зіставленні медійної уваги й експертних оцінок загроз в Росії. Висока увага російських медій збігається з експертними оцінками щодо таких загроз для Російської Федерації як: 1) політика США, орієнтована на послаблення Росії; 2) загроза міжнародного тероризму (зокрема, з боку ІДІЛ) [180]; 3) нарощування військового потенціалу НАТО біля кордонів Росії та розширення системи ПРО; 4) міжнародна ізоляція Росії (передусім, через санкційну політику Заходу) [6].

Водночас російські медії не приділяють значної уваги територіальним та економічним загрозам Росії з боку Китаю, які, за визначенням російських експертів, є досить високими [6].

Важливим також є той факт, що, за оцінками російських експертів, Україна не становить безпосередньої загрози для Росії [7], що явно суперечить представленню «українських загроз» в новинах російських медій, яке, незважаючи на зміщення центру медійної уваги з України на Сирію в 2015–2016рр., залишається дуже високим.

Водночас маємо практично поза увагою аналізованих нами російських медій таку, за визначенням російських експертів, ідеологічну, економічну і фундаментальну загрозу, як критичне відставання Росії від розвинених країн в інноваційному розвитку. Це відставання сьогодні існує в фармацевтиці, автомобілебудуванні, створенні комп'ютерної техніки та багатьох інших галузях виробництва, і становить значну загрозу всій економічній інфраструктурі Росії [8].

Отже, питання, наскільки трансльовані медіями загрози відображають реальні загрози державній безпеці, життю, здоров'ю, добробуту, правам і свободам громадян, залишається неоднозначним. З одного боку, проаналізовані нами медії приділяють значну увагу тим загрозам, які експерти вважають найбільш високими (наприклад, російська агресія, корупція, економічна криза – в Україні та тероризм, міжнародна ізоляція, санкції – в Росії). З іншого – ці медії приділяють дуже мало уваги (або ігнорують взагалі) ті загрози, які експерти розглядають як ключові ризики державній

безпеці (наприклад, *неефективна система державного управління, згорання промислового виробництва, зростання мінізації економічної діяльності – в Україні та територіальні та економічні загрози з боку Китаю, критичне відставання в інноваційному розвитку – в Росії*).

Вивчення закономірностей подачі новин із маркерами загроз вважаємо одним із важливих напрямків сучасних медіадосліджень. Використання різноманітних методик контент-аналізу дозволяє простежити і порівняти інформаційну політику різних ЗМІ стосовно їхньої уваги до сучасних загроз в різних секторах державної безпеки (політика, економіка, право тощо), визначити, які саме події чи явища медіа розглядають як більшу чи меншу загрозу, а також зіставити ці результати із оцінками експертів. Для максимально об'єктивної оцінки рівня адекватності трансльованих медіями загроз вважаємо доцільним проведення широкого міждисциплінарного дослідження із залученням дослідників у галузі політології, економіки, психології, культурології тощо.

Розглядаючи тему медійних інтерпретацій сучасних загроз, не можемо оминути медіа екологічний контекст проблеми нейтралізації можливого патогенного впливу новин із маркером загроз. Численні приклади із сучасних журналістських практик свідчать, що медіа сьогодні володіють усіма технічними та ідеологічними можливостями, щоб здійснювати значний вплив на аудиторію, використовуючи мотиви загрози. Цей вплив може здійснювати суспільно-корисну функцію, *застерігаючи населення від різноманітних небезпек, підсилюючи громадянську активність, мобілізуючи аудиторію, здійснюючи просвітницьку функцію*, а може й призводити до таких деструктивних наслідків, як *травматизація психіки людей, провокування паніки та нездорового ажіотажу, формування почуття неспокою та безвиході* тощо.

Раціоналізацію (себто осмислення за допомогою фактів та експертних оцінок) тривожних для суспільства подій і явищ, ми вважаємо найоптимальнішим засобом нейтралізації можливого негативного впливу медійних інтерпретацій загроз. Однією із найефективніших методик раціоналізації медійного мотиву загрози (особливо, якщо йдеться про викривлення об'єктивної реальності і нагнітання панічних настроїв) вважаємо використання *уточнювальних питань*. Аналогічні методики широко використовують у практичній психології, з метою допомогти людині нейтралізувати власні лінгвістичні конструкції, пов'язані із невмотивованими страхами. Екстраполуючи цю методику на сучасні медіаосвітні практики, можна сформулювати деякі контрольні питання, які допоможуть раціоналізувати медійний мотив загрози і, відповідно, з'ясувати його рівень ймовірності, наприклад:

- наскільки серйозними є потенційні негативні наслідки цієї загрози?
- як мають реагувати державні органи та/або громадськість на цю загрозу?
- чи виникали схожі загрози в недалекому минулому і які мали наслідки?
- яка ключова інформація провокує реакцію хвилювання на повідомлення про загрозу: відповідні слова-концепти загрози чи контекст?
- чи зміниться рівень сприйняття небезпеки, якщо замінити слова-концепти загрози в повідомленні на емоційно-нейтральні відповідники? Якщо в матеріалі присутній загрозливий візуальний образ (фотографії, малюнок тощо), чи зміниться сприйняття небезпеки, якщо видалити цей візуальний образ або замінити його на більш нейтральний?

Ці та інші питання необхідно ставити і для конкретизації образів загроз у медіатексті, щоб з'ясувати, чи справді той чи інший тривожний медіаобраз можна вважати адекватною репрезентацією реальної загрози. Так, наприклад, до медійного формулювання «загроза національній безпеці» варто поставити питання: «Якому саме сектору національної безпеки це загрожує?», «Яким чином?», «У чому це може проявитися, які проблеми створити?». Загалом, дотримання базових журналістських правил перевірки інформації та медіаосвітніх навичок значно зменшують вірогідність патогенного впливу медійного моделювання образу загрози.

Результати дослідження зумовлюють наукову цікавість до медіапродукції, яка апелює до почуттів страху та тривоги, а також до технологій, які використовуються для її виготовлення. Звичайно, подальше функціонування розглянутого у нашій роботі напряму медіадосліджень може набувати нових, несподіваних форм. Беззаперечним залишається висновок, що досліджене явище і далі впливатиме на особливості українського медіапростору, змінюючи традиційні уявлення про журналістську роботу і методи подачі інформації. На цьому етапі й реалізується його істотне значення для українського та зарубіжного медіадискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прихода М., Станкевич Н. Зломова у газетному тексті, або наслідки свободи називання зла. Медіа-Атака: матеріали міжн. конф. «Медіаосвіта як частина громадянської освіти». Львів, Інститут екології масової інформації. 2002. С. 28–31.
2. Петрунко О. Агресивне медіасередовище: якісний і змістовий дискурси. «Рідна мова»: Освітній кварталник українського вчительського товариства у Польщі. 2011. № 16. С. 36–43.
3. Резнікова О.О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз. Національний інститут стратегічних досліджень. 19.03.2015. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1766/>
4. Власюк О.С., Базиліук Я.Б., Давиденко С.В. Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015-2016 рр. та механізми їх мінімізації: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1886/>
5. Жаліло Я., Покришка Д. Шляхи забезпечення стійкості економічного зростання в умовах ризиків «другої хвилі» світової фінансово-економічної кризи: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/366/>
6. Герейханова А., Белый М. Кто угрожает российской безопасности. Ura.ru. 13.07.2016. URL: <http://ura.ru/articles/1036268109>
7. Эксперты «Валдая» назвали главные угрозы для России. Ruposters. 29.03.2016. URL: <https://ruposters.ru/news/29-03-2016/ugrozy-dlya-rossii>
8. Королева А. В России признали новую угрозу экономике. Expert Online. 24.11.2016. URL: <http://expert.ru/2016/11/24/ugroza/>

MODERN THREATS AND HOW THEY ARE HIGHLIGHTED IN THE NEWS: MEDIA PRIORITIES AND EXPERT ASSESSMENTS

Pavlo Aleksandrov

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: pawlos2005@rambler.ru*

The article outlines the results of its own content analysis of popular Internet publications news feeds for the use of linguistic and contextual threat markers in texting.

The results of the content analysis of popular digital edition's news feeds claim that using of threat words («terrorist attack», «murder», «accident», «catastrophe», etc.) not only makes the news anxiously colored but hypothetically can lead to strong psychological effects. The news texts with connotation-neutral semantics can also contain a high level of modeling image of the threat. They are constructed to take into account psychological and mental dominants of audience and contain an alarming context.

The results of the comparative analysis of the threat level presented by the news policy of the analyzed publications, with the expert assessments of these threats (in particular, experts of Strategic Studies National Institute, Gorshenin Institute and Razumkov Centre) turned out to be ambiguous. On the one hand, expert's estimations and media attention coincide in dealing with such threats as «Russian aggression», «terrorism», «separatism», «corruption», «economic crisis». But on the other hand, the editorial policy of these media pays not enough attention to the news about other threats that have been defined by experts as ineffective system of State Administration, ineffectiveness of the system of National Security of Ukraine, threats to the critical infrastructure of the State, cybersecurity, technogenic and environmental safety.

Rationalization (that is, comprehension with the help of facts and expert assessments) of anxious events to the society, problems and phenomenon can be considered the most optimal way to neutralize its negative impact. One of the most effective tools to rationalize the threat motive is the usage of clarification questions, which will help rationalize the motive of the threat and thus, find out its level of probability.

The results of the research cause a scientific interest in media products that appeal to the feelings of fear and anxiety and also in technologies that are used to produce these media products.

Key words: news, threat, markers of threat, online media.